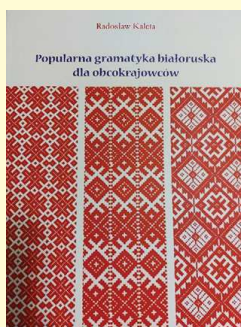


Рэцэнзіі

Recenzje

Reviews

Radosław Kaleta,
Popularna gramatyka białoruska dla obcokrajowców,
Warszawa 2021, 106 с.



Папулярная беларуская граматыка для інішаземцаў падрыхтаваная дзеля папулярызацыі беларускае мовы па-за межамі Беларусі з думкаю пра тых, хто хоча хутка вывучыць беларускую мову, таму граматыка напісаная простаю моваю з мінімальнаю колькасцю лінгвістычных тэрмінаў.

Кніга прызначаецца ў асноўным пачаткоўцам (узроўні А1 – В2), якія не ў стане карыстацца беларускамоўнымі граматыкамі. Як заўважае Аўтар падручніка, граматычны матэрыял падаецца такім чынам, каб лёгка можна было перакласці яго на іншыя мовы, і таму граматыка мае ўніверсальны характар (с. 9).

З мэтай дакладнага адлюстравання беларускага вымаўлення, у граматыцы ўжываецца спрошчаная фанетычная транскрыпцыя. Лепшаму асваенню фанетычнага і граматычнага матэрыялу спрыяе прэзентацыя яго ў добра апрацаваных табліцах з выкарыстаннем розных колераў. Дадатковым плюсам з'яўляецца пазначэнне націску, што дапаможа навучэнцам, звыклым да сталага націску ў роднай мове, у правільным вымаўленні беларускіх лексем ды ў лепшым разуменні беларускага ненаціскага вакалізму.

У першай частцы граматыкі апісваецца беларускі алфавіт, вымаўленне і націск, з улікам такіх асаблівасцяў, як: зацвярдзелыя зычныя, падоўжаныя зычныя, ётаваныя галосныя, мяккі знак і апостраф, нескаладае *й* (кароткае); звяртаецца ўвага на вымаўленне лексем з фрыкатывым і выбухным *з*, на аглушэнне і азвачэнне

зычных у розных пазіцыях (у сярэдзіне слова, на канцы), на асіміляцыйнае змякчэнне ці на артыкуляцыйнае прыпадабненне суседніх зычных, на прыстаўныя зычныя (*в, з*) і галосныя (*а, і*), а таксама на дзеканне і цеканне (пераход *д' > дз'* і *т' > тз'*). Націск у беларускай мове можа падаць на розныя склады слова і змяняцца пры скланенні і спражэнні (рухомы націск) ці не змяняцца (сталы націск), выконваючы пры гэтым розныя функцыі (сэнсавую ці граматычную), што для інішаземцаў стварае асаблівую цяжкасць, таму дакладнае асвятленне гэтай праблемы вельмі важнае. З націскам звязаныя такія фанетычныя працэсы як аканне і яканне, якія па-рознаму адлюстроўваюцца ў беларускай і запазычанай лексіцы, ды не заўсёды назіраецца супадзенне вымаўлення з напісаннем, што таксама знаходзіць асвятленне ў граматыцы.

Затым назіраецца пераход ад фанетычных асаблівасцяў да марфалагічных. У падручніку прадстаўлена дакладная характарыстыка розных часцін мовы (назоўнік, прыметнік, лічэбнік, займеннік, дзеяслоў і прыслоўе).

У катэгорыі назоўніка характарызуецца яго род (жаночы, мужчынскі, ніякі, агульны), у тым ліку спосабы вызначэння роду нескланяльных назоўнікаў; лік (адзіночны і множны); тры скланенні (першае – назоўнікі жаночага роду, другое – назоўнікі мужчынскага і ніякага роду, трэцяе – назоўнікі жаночага роду з нулявым канчаткам) ды склонавыя канчаткі назоўнікаў, залежныя ад тыпу скланення, характару асновы, катэгорыі адушаўлёнасці / неадушаўлёнасці, ліку, а таксама нескланяльных назоўнікі ды спецыфіка скланення назоўнікаў на *-мя* і назваў маладых істотаў.

РЭЦЭНЗІІ

Скланенне прыметнікаў, якія ў беларускай мове дапасуюцца да назоўнікаў і знаходзяцца ў прэпазіцыі, таксама падаецца ў залежнасці ад роду, ліку і характару асновы. Характарызуецца спосаб утварэння выпэйшай і найвышэйшай ступеняў параўнання двума спосабамі: сінтэтычным і аналітычным, і таксама звяртаецца ўвага на прыметнікавае кіраванне.

З думкаю пра славян і неславян, скланенне назоўнікаў і прыметнікаў падаецца ў двух варыянтах: традыцыйным, дзе прыводзяцца ўзоры словазмянення для розных лексем ва ўсіх склонах, ды спрошчаным, дзе пазначаюцца толькі канкрэтныя канчаткі, характэрныя для дадзенага склону і ліку. Гэта дазваляе і настаўнікам, і навучэнцам выбраць адпаведную для сябе схему вывучэння беларускага скланення.

Лічэбнік характарызуецца з падзелам на колькасныя, парадкавыя, дробавыя і зборныя. Аўтар звяртае ўвагу на родавыя адрозненні лічэбнікаў *адзін* (*адна*, *адно*), *два* (*дзве*), ды лікавыя: *адзін* (*адны*), на асаблівасці скланення лічэбнікаў простых, складаных і састаўных, з улікам іх спалучальнасці з назоўнікамі ў залежнасці ад характару апошняга лічэбніка: калі гэта 1, то назоўнік павінен быць у назоўным склоне адзіночнага ліку, калі 2-4, то назоўнік павінен быць у назоўным склоне множнага ліку, а калі 5-9, то назоўнік павінен быць у родным склоне множнага ліку. Парадкавыя лічэбнікі скланяюцца як прыметнікі, але калі такі лічэбнік складаецца з некалькіх слоў, тады скланяецца толькі апошняе, што адрознівае беларускую мову ад польскае і таму важна для польскіх навучэнцаў. Аўтар дакладна апісвае спосаб утварэння і скланення дробавых лічэбнікаў і зборных, а таксама іх спалучальнасць з назоўнікамі і займеннікамі.

Далей ідзе дакладны вопіс утварэння і скланення займеннікаў з падзелам на разрады: асабовыя, зваротны, узаемны, прыналежныя, указальныя, азначальныя, пытална-адносныя, няпэўныя, адмоўныя.

Характарыстыку дзеяслова Радаслаў Калета пачынае з аналізу інфінітыва і ягоных суфіксаў (*-ці*, *-ць*, *-чы*), залежных ад характару асновы — заканчэння галосным гукам, зычным ці заднеязычным; звяртае ўвагу на дзеясловы зваротныя з постфіксам *-цца* (*-ся*) і незварот-

ныя; апісвае дзеясловы закончанага і незакончанага трывання ды спосабы іх утварэння, не абмянаючы чаргаванняў, якія назіраюцца ў аснове дзеяслова. Затым пераходзіць да аналізу дзеясловаў першага і другога спражэння ды рознаспрагальных. Чарговая дакладна апісаная праблема — гэта ўтварэнне прошлага і будучага часу, ды ўмоўнага і загаднага ладу. Не застаецца па-за ўвагай Аўтара і дзеяслоўнае кіраванне.

Дзеяслоў мае дзве формы, якія набліжаюць яго да прыметніка (дзеіпрыметнік) і да прыслоўя (дзеіпрыслоўе) — Радаслаў Калета выразна піша, якія формы найбольш характэрныя для беларускае мовы, якія ўжываюцца спарадычна, а якія не павінны з'яўляцца, таму што яны нехарактэрныя для беларускае мовы і парушаюць яе норму.

Агляд часцін беларускае мовы заканчвае прыслоўе. Аўтар аналізуе спосабы ўзнікнення прыслоўяў ад розных часцін, утварэнне выпэйшай і найвапэйшай ступеняў параўнання сінтэтычным і аналітычным спосабамі, уключна з суплетывізмам асноў, ды чаргаванні, якія з'яўляюцца ў аснове дзеясловаў.

Падсумоўваючы, трэба сказаць, што ў *Папулярнай беларускай граматыцы для інішаземцаў* выяўляюцца несупадзенні, адрозненні паміж беларускім правапісам і вымаўленнем, пры гэтым улічваюцца прасаданыя асаблівасці, коратка і зразумела характарызуюцца розныя часціны мовы, апісваюцца іх словаўтварэнне і скланенне ды спражэнне, а таксама — што вельмі важна — спецыфіка іх выкарыстання ў словазлучэннях і сінтаксічных канструкцыях. Структура падручніка і ўпарадкаваны спосаб прэзентацыі граматычнага матэрыялу дазваляе лёгка ім карыстацца, што ў сваю чаргу будзе спрыяць хуткаму вывучэнню граматычных правілаў і набыццю моўнай кампетэнцыі ў галіне беларускае мовы, каб — па словах Радаслава Калеты — лепш размаўляць па-беларуску і гэтым самым лепш разумець культуру Беларусі (с. 10).

Ніна Баршчэўская

Варшаўскі ўніверсітэт (Польшча)

e-mail: nbarszcz@uw.edu.pl

DOI: 10.32612/un.bm.2021.5.pp.45-46